

Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Yekşah Ciltler*

The Yeksah Bookbindings in Kutahya Vahid Pasha Manuscript Library

Yasin ÇAKMAK**

Öz

Türk cilt sanatı tarihsel süreç içerisinde dönemin bezeme anlayışıyla paralel giderek farklı teknik ve usullerle tezeyin edilmiştir. 16. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin Batı ile münasebeti sonucu yeni sanat akımlarına kapı aralaması devrin sanat anlayışına da tesir etmiş ve klasik dönem ciltlerinin yanında barok ve rokoko gibi yeni arayışlar kendisini göstermiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda yazma tekniğinde yapılan ciltler revaç bularak çokça üretilmiş ve yekşah denilen alet yardımıyla da motiflere hacim kazandırılarak sanat değerleri daha da arttırılmıştır. Cilt sanatı araştırmalarında yekşah ciltlerle alakalı yeterli sayıda akademik ve sanatsal çalışmaların bulunmadığı ve yapılan literatür taramalarından da yeterli bilgilere ulaşılamaması araştırmalarımızı bu yöne sevk etmiştir. Cilt çeşitleri arasında oldukça kıymetli işçilikle üretilen bu nadide eserlerin gün yüzüne çıkartılarak incelenmesinin bu sahadaki çalışmalara olumlu katkı sunacağı ümidindeyiz. 11. yüzyıldan itibaren Türk yurdu olan Kütahya ili; Beylikler ve Osmanlı Dönemi'nde birçok ilmi faaliyetlerin icra edildiği kıymetli bir belde olmuştur. 19. yüzyılın önemli devlet adamlarından Mehmed Emin Vahid Paşa'nın kendi imkânlarıyla kurdurduğu kütüphane bugün muhteşemiyatında birçok kıymetli eseri barındırmaktadır. Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki 3286 adet eser ayrıntılı şekilde incelenmiş olup 6 adet Arapça ve 3 adet Türkçe yazma eser ciltlerinin yekşah tekniğinde yapıldıkları tespit edilmiştir. Ciltler; desen, teknik ve kompozisyon açısından değerlendirilerek diğer müze ve koleksiyonlardaki örneklerle de karşılaştırılmış ve aslına uygun olarak çizimleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Sanatı, Türk Cilt Sanatı, Yekşah, Vahid Paşa, Kütahya.

Abstract

Turkish bookbinding art has been decorated in different techniques and methods parallel with the decoration understanding of the period in the historical process. After the 16th century, the Ottoman Empire opened the door to new art movements as a result of its relations with the West, which also affected the understanding of art of the period, and new searches such as baroque and rococo showed themselves in addition to the classical period bookbindings. In the 17th and 18th centuries, the bindings made in the applied with brush technique were very popular, and their artistic value was further increased by adding binding to the motifs with the help of a tool called yeksah. The fact that there are not enough academic and artistic studies related to yeksah bindings in bookbinding studies and that sufficient information cannot be obtained from the literature reviews has led our research in this direction. We hope that the examination of these rare works, which are produced with very precious craftsmanship among the binding types, will contribute positively to the studies in this field. Kutahya province, which has been a Turkish homeland since the 11th century has been a valuable town where many scientific activities were carried out in the Principalities and the Ottoman Period. The library, which was founded by Mehmed Emin Vahid Pasha, one of the important statesmen of the 19th century, contains many valuable works today. 3286 works in the Vahid Pasha Manuscript Library were examined in detail and it was determined that the bindings of 6 Arabic and 3 Turkish manuscripts were made in the yeksah technique. Bookbindings were evaluated in terms of pattern, technique and composition, and compared with the examples in other museums and collections, and their drawings were made in accordance with the original.

Keywords: Islamic Art, Turkish Bookbinding Art, Yeksah, Vahid Pasha, Kutahya.

Giriş

Türk ve İslâm dünyasındaki kitap sevgisi tarihin her döneminde ayrı bir ilgiye mazhar olmuş ve devrin hükümdarları tarafından kurdurulan atölyeler ile sanatlı bir şekilde süslenmiştir. 9. yüzyıldan 13. yüzyılın ikinci yarısına kadarki zaman aralığında

* Geliş Tarihi: 10.07.2021, Kabul Tarihi: 22.09.2021.

** Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Cilt Anasanat Dalı, yasin.cakmak@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7902-0829.

üretilen İslâm eserlerinin bezemelerinde geometrik desenler çokça tercih edilen süsleme unsuru olmuş akabinde ise nebatî motiflere geçiş yaşanmıştır. Selçuklular, Celâyirîliler, Timurlular, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenler ile Karamanoğulları Beyliği ve Memlûklerin getirdiği yeniliklerle zenginleşen Türk cilt sanatı, Osmanlı cildini de etkilemiş ve İstanbul merkezli olmak üzere birbirinden kıymetli örnekler ortaya çıkmıştır. 15. yüzyılda Baba Nakkaş'ın stilize çiçek formları her türden sanat eserinde kendisine yer bulurken¹ 16. yüzyılda Şah Kulu ve Kara Memi'nin bezeme üslupları devrin tezyinat anlayışında etkili olmuştur.² Bu dönemde her sanat dalında olduğu gibi cilt sanatı da klasik çağını yaşamıştır.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Batı ile kurduğu münasebetler neticesinde Türk sanatına yeni bezeme unsurları girmiştir. Barok ve rokoko gibi sanat akımları günden güne ağırlığını hissettirmiş ve başta mimari olmak üzere her türden sanat eserine uygulanmıştır.³ Her ne kadar bu motifler Batı'dan alınsa da Osmanlı sanatkârları kendi kültür ve sanat potasında harmanlayarak eserlerini üretmişlerdir.

Klasik dönemdeki oval ve dandanlı şemse biçimleri 17. ve 18. yüzyıllarda daha dar ve uzun olacak şekilde tasarlanmıştır.⁴ Ayrıca bu dönemde muhtelif bezeme elemanları fırça ile deri yüzeyine *yazma* tekniğinde nakşedilmiş akabinde ise *yekşah* aletiyle işlenerek motiflere hacim kazandırılmıştır.

Sıklıkla rumi desenlerin üzerine tatbik edilen yekşah tekniğinin aynı zamanda barok ve rokoko tarzda yapılan çiçek buketleri, zerbahar ve muhtelif tezyini unsurların da bazı kısımlarına uygulanmıştır. Yapılması hüner gerektiren yekşah'ın ekseriyetle Saray sanatkârları tarafından icra edilmesi ve kıymetli kitap ciltlerine tatbik edilmesi⁵

¹ İsmet Binark, "Tezhip Sanatı ve Kitapçılık Tarihimizde Fatih Devri Tezhipleri", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü* 75 (Ocak 1969), 225.

² Gülnur Duran, "Kara Memi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/362.

³ Nurhan Atasoy, "Barok", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5/81.

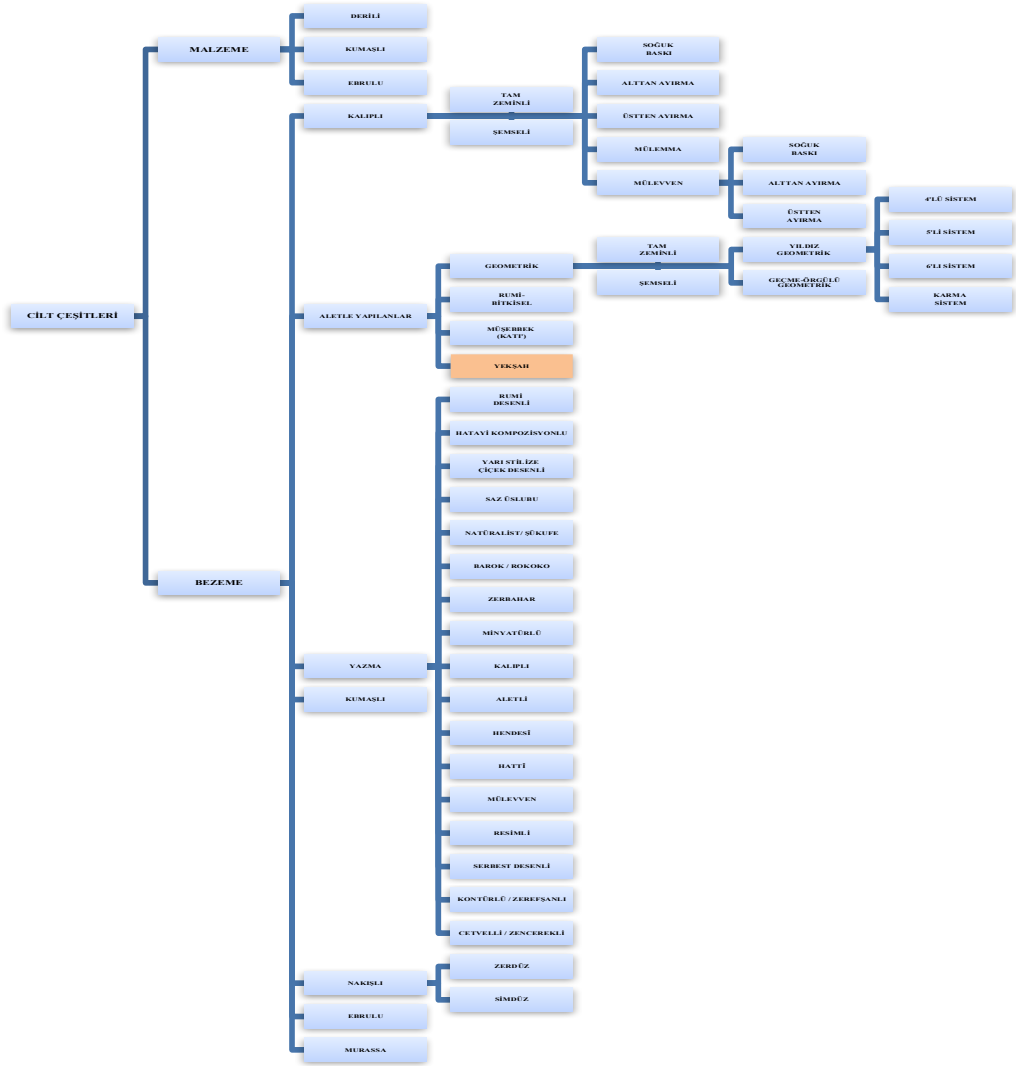
⁴ Ahmet Saim Arıtan, "Türk Cilt Sanatı", *Türk Kitap Medeniyeti*, ed. Alper Çeker (İstanbul: Kültür A.Ş., 2009), 82.

⁵ Paul Hepworth, "The Yekşah Binding: Problems in a Name", *Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması Sempozyumu–Tebliğler* ed. Ali Rıza Özcan (İstanbul: Lale Yayıncılık, 2013), 163.

zahmetli bir işçilik gerektirdiğinin göstergesidir. Yekşah ciltler⁶ hazırlanan cilt çeşitleri tablosuna göre *aletle yapılanlar* başlığındaki dört alt başlıktan birisini oluşturmaktadır (bk. Tablo 1).

Türk cilt sanatı araştırmalarında ender bulunan bu örneklerin mevcudiyeti önem arz etmektedir. Çalışmada ele alınan dokuz adet yekşah cilt 3286 adet yazma eser arasından tespit edilmiş, ardından künye bilgileri ve tanımlamaları yapılarak görselleri ve aslına uygun çizimleri verilmiştir. Değerlendirme başlığı altında ciltlerin tasarım şemaları, malzeme ve teknik özellikleri tafsilatlı biçimde irdelenmiş, ayrıca diğer müze ve kütüphanelerde bulunan benzer örnekleriyle de karşılaştırılmıştır.

⁶ Yekşah ciltlerle alakalı bilgi ve görsel için bk. Tuğba Yalçınkaya, *Yusuf Ağa Kütüphanesindeki 17. ve 18. Yüzyıl Deri Ciltleri* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Gülçin Karaman, *Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesindeki 17. ve 18. Yüzyıl Ciltleri* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Mehmet Küçük, *Tire Necip Paşa Kütüphanesindeki Necip Paşa Vakfına Ait Elyazma Eserlerin Çarkuşe, Yekşah ve Zilbahar Cilt Kapağı Özelliklerine Göre Kataloglanması* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008); Hepworth, “The Yekşah Binding: Problems in a Name”, 161-163; Nil Mucuk, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesindeki Yekşah Ciltler* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Serap Akgül, *Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesinde Bulunan 18. Yüzyıla Ait Cilt Sanatı Örnekleri* (Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Nurçin Kural Özgörüş, *Sakıp Sabancı Müzesi Murakkalarında Cilt Sanatı* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Mesude Hülya Doğru, “Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Şarkiyat Koleksiyonunda Bulunan 16. 17. ve 18. Yüzyıla Ait Üç Cilt Örneği”, *14. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri*, ed. Osman Kunduracı – Ahmet Aytaç (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2020), 231-235; Yasin Çakmak. “Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Yekşah Ciltler”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (Temmuz 2021), 300-324.

Tablo 1: Cilt Çeşitleri

1. MEHMED EMİN VAHİD PAŞA VE KÜTÜPHANE'NİN TARİHÇESİ

XIX. yüzyılın önemli devlet adamlarından olan Mehmed Emin Vahid Paşa; Kilis doğumlu olup doğum tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁷ Osmanlı Devleti'nin en zor yıllarını yaşadığı zaman diliminde önemli bürokratik görevlerde bulunmuş ve elde ettiği başarılarının yanında çeşitli sebeplerden dolayı da sürgün hayatı yaşamıştır.

⁷ Atilla Çetin, "Mehmed Emin Vahid Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/468.

Kütahya’da kaldığı iki yıllık zaman içerisinde hoca ve talebelerin kitap sıkıntısı çektiklerini görünce şahsi birikiminden bir kısmını sarf ederek Ulu Cami’nin içinde bir kütüphane kurmuş ve akabinde görevli bulunduğu beldelerden sürekli kitap göndererek koleksiyonunu yükseltmiştir.⁸ İlme ve ilim erbabına önemli katkıları olan Mehmed Emin Vahid Paşa, Çanakkale’nin Geyikli kasabasında medfundur.⁹

Kütüphane için çalışmalar 1809 senesinde yaklaşık iki yüz kadar eserle başlamıştır. Kitapların muhafazası için cuma günleri hariç diğer altı gün iki hâfız-ı kütüp vazifelendirilerek gerekli talimatlara uyulması hususunda beyanat verilmiştir.¹⁰ Şahsına ait altı adet eseri bulunmakta olup¹¹ kütüphanedeki mührü *Vahîd-i Asr Seyyid Mehmed* şeklindedir.¹²

Kütüphane civar beldelerden eklenen kitaplarla birlikte zaman içerisinde sayıca zenginleşmiş ancak alan yetersiz kalınca bütün kitaplar Vali Nusret Bey tarafından 1932 senesinde Ulu Cami’nin karşısındaki imaret mescidine taşınmıştır.¹³ Günümüze kadar birkaç kez yer değiştiren kütüphane, 2015 senesinde Kütahya İl Özel İdaresi eski hizmet binasının tahsis edilmesinden sonra bu binada faaliyetlerine devam etmektedir.¹⁴

⁸ İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 248.

⁹ Mustafa Eğilmez, “Tarihi Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahit Paşa”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2001), 556.

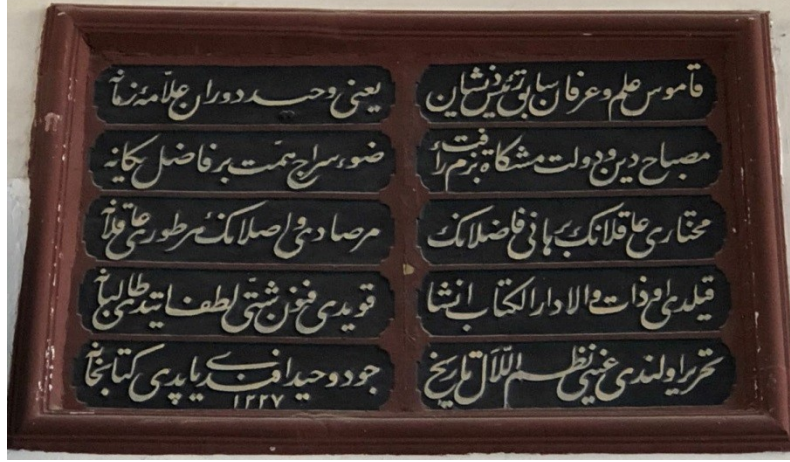
¹⁰ İsmail E. Erünsal, “Vahîd Paşa Kütüphanesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/437.

¹¹ Selami Turan - Fuat Gürbüz, “Mehmed Emin Vahid Paşa’nın Minhâcü’r-Rumât Adlı Eseri”, *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Temmuz 2019), 61.

¹² Ali Çelik, “Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Temel İslâm Bilimleri İle İlgili Bazı Yazma Eserler”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2000), 16.

¹³ İsmail H. Uzunçarşılıoğlu, *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanlıları Zamanında Kütahya Şehri* (İstanbul Devlet Matbaası, 1932), 129.

¹⁴ Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi, “Tarihçe” (Erişim 16 Eylül 2020).

Görsel 1. Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nin Kitabesi¹⁵

Kütüphaneye ait kitabenin günümüz Türkçesiyle okunuşu şu şekildedir:

“Kâmûs-ı ‘ilm-i ‘irfân sâbık reîs-i zî-şân

Yâni Vahîd-i devrân ‘allâme-i zamâne

Misbâh-ı dîn ü devlet-miškât bezm-i re’fet

Dav’-ı sirâc himmet-i bir fâzıl-ı yegâne

Muhtâr-ı ‘âkılânın bürhân-ı fâzılânın

Kıldı o zât vâlâ dâru’l-kitâb inşâ

Koydı fûnûn-ı şitâ lutfetti tâlebâne

Tahrîr olundu ‘ayn-ı nizâmu’l-le’l târîh

Cûd Vahîd Efendi yaptı kitâbhâne (1227/1812)”¹⁶

Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi; muhteviyatındaki ciltlerin bezeme özellikleri açısından oldukça zengin olup Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Klasik Osmanlı dönemine ait cilt çeşitlerini ihtiva etmektedir. Türkçe, Arapça ve Farsça el yazma eserlerin yanında matbu eserleri de barındıran kütüphanede; Tarih, Edebiyat,

¹⁵ Semra Güler, “Kütahya Ulu Cami’nin Hüsni Hat Yazıları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 68 (Nisan 2021), 275.

¹⁶ Uzunçarşılıoğlu, *Bizans ve Selçuklularla Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*, 129.

Tasavvuf, Felsefe, Kelam ve Akâid gibi konularda yazılmış eserler mevcut olup 3286 adedi yazma, 11.153 adedi ise matbu olmak üzere toplam 14.439 adet kitap mevcuttur.¹⁷

2. KATALOG

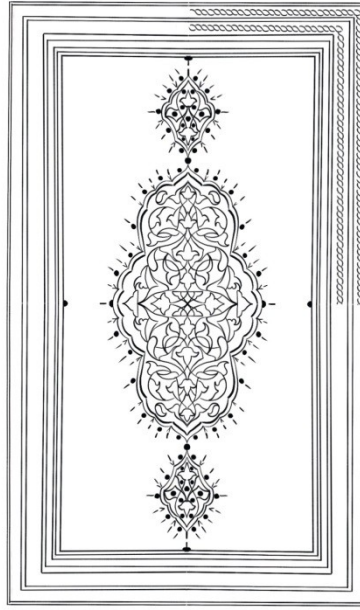
2.1. Vhd 1139

Kütüphanedeki ilk örnek VHD 1139 envanter numaralı *Fetâvâ-yı Ankaravî* adlı eserdir. Müellifi Mehmed Emin Efendi (öl. 1098/1687) olup müstensihî Mehmed el-Hüseynî olarak kayıtlara geçmiştir. Dili Arapça olan yazma, talik hattı ile kaleme alınmıştır. Hicrî 1139 senesine tarihlendirilen eserin istinsah tarihi miladî 1707-1708 yılına tekabül etmektedir. Ölçüleri ise 26 cm x 15,5 cm'dir. Eserin cildi sağ kap, sol kap ve miklepten oluşmakta, deri rengi ise koyu kahvedir (bk. Görsel 2). Cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 1). Şemse; dar ve uzun formda dendanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır. Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenlerine yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Salbeklerdeki rûmî motifleri de $\frac{1}{2}$ simetride tepelik formunda tasarlanmış ve yekşah aletiyle de işlenmiştir. Köşebent kısımlarına dörder, alt üst ve sağ sol kısımlarına da birer altın nokta ilave edilmiştir. Dıştan içe doğru kırmızı-yeşil-kırmızı olacak şekilde üç sıra altın cetvel çekilip 'S' çivisiyle de zencerekleri vurulmuştur. Mıklep şemsesi; $\frac{1}{2}$ simetrideki rûmî motifî ile oluşturulmuş ve yekşah ile işlenmiştir. Sertab kısmı ise tepelik formunda beş eşit parçaya bölünerek ortalarına altışar nokta ilave edilip tığları çekilmiştir.

¹⁷ VHDYEK, "Tarihçe".

Görsel 2. VHD 1139 *Fetâvâ-yı Ankaravî*'nin cildi

Çizim 1. VHD 1139 envanter numaralı *Fetâvâ-yı Ankaravî*'nin cilt şeması

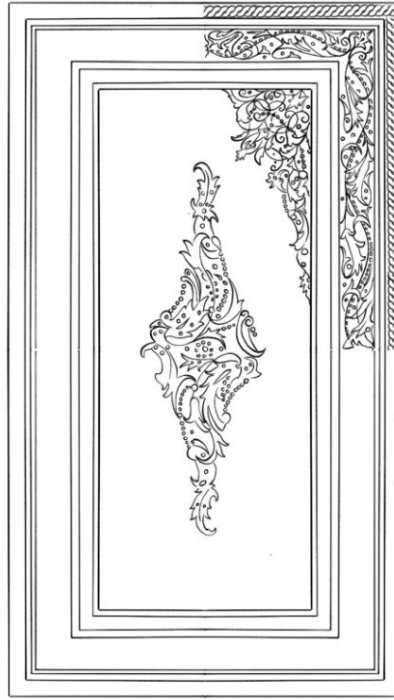
2.2. Vhd 1068

Kütüphanedeki ikinci örnek VHD 1068 envanter numaralı *İnayetü'l-meliki'l-mün'im li-şerhi Sahihi'l-Müslim* adlı eserdir. Müellifi Yusuf Efendizâde, Ebu Abdullah b. Muhammed b. el-Amasî (öl. 1167/1753) olup, müstensihî Abdülhamid Haşmet b.

Mehmed Sâlim Üsküdârî olarak kayıtlara geçmiştir. Dili Arapça olan yazma, tâlik hattı ile kaleme alınmıştır. Hicrî 1222 senesine tarihlendirilen eserin istinsah tarihi miladî 1807-1808 yılına tekabül etmektedir. Ölçüleri ise 30,5 cm x 18 cm'dir. Eserin cildi sağ kap, sol kap ve mıklepten oluşmakta deri rengi ise bordodur (bk. Görsel 3). Cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 2). Şemse; herhangi bir formun içinde yer almadan rokoko tarzdaki stilize yaprak motiflerinin dar ve uzun biçimde $\frac{1}{4}$ simetride uygulanmasıyla oluşturulmuş ve altınla yazma tekniğinde uygulanmıştır. Desenin muhtelif kısımlarına inci formuna benzer bezeme yapılmış ve şemse zemini beyaz altın sürülerek mülevven tarzda tezyin edilmiştir. Köşebent kısımları ise şemsedeki rokoko tarzdaki stilize yaprak motiflerinin farklı kompozisyonda kurgulanmasıyla tasarlanmış ve altınla yazma tekniğinde uygulandıktan sonra yekşah aleti ile işlenerek hacim kazandırılmıştır. Köşebentteki motiflerin zeminine mor renk sürülerek mülevven tekniğinde bezenmiştir. Cildin alt üst ve sağ sol kısımlarının ortalarına küçük ölçüde stilize tek yaprak motifi uygulanmıştır. Merkezdeki deseni çevreleyen kalın bordürün tezyinatı şemse ve köşebentte uygulanan desenlerin ardışık birbirleriyle takip ettirilmesiyle meydana getirilmiştir. Kırmızı altınla bordürün sağ ve sol kısımlarına birer sıra cetvel çekilmiş ve 'S' çivisiyle de zencerekleri vurulmuştur. Sertab kısmı ise tepelik formunda dört eşit parçaya bölünerek ortalarına altışar nokta ilave edilip tığları çekilmiş, formların kesişim yerlerine de altışar nokta eklendikten sonra kenarları ince altın cetvelle çerçevelemiştir.

Görsel 3. VHD 1068 *İnayetü'l-meliki'l-mün'im li-şerhi Sahihi'l-Müslim*'in cildi

Çizim 2. VHD 1068, *İnayetü'l-meliki'l-mün'im li-şerhi Sahihi'l-Müslim*'in cilt şeması

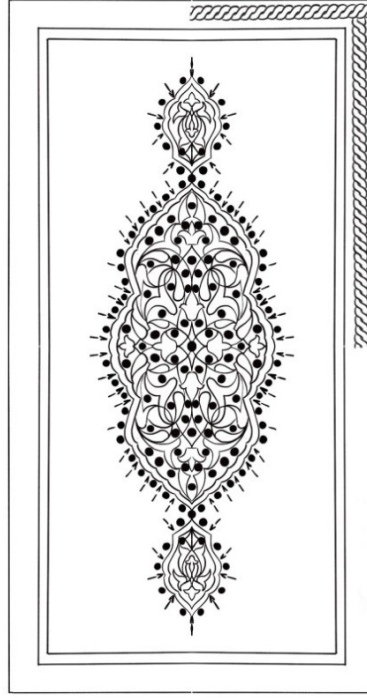
2.3. Vhd 53

Kütüphanedeki üçüncü örnek VHD 53 envanter numaralı *eş-Şifâ bi-ta'rifi hukûki'l-Mustafâ* adlı eserdir. Müellifi Kâdî İyâz (öl. 544/1149) olup müstensih kaydı bulunmamaktadır. Dili Arapça olan yazma, sülüs hattı ile kaleme alınmıştır. Cildin tarihi

için herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte tezyinatının XVII. ya da XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ölçüleri ise 22 cm x 13 cm'dir. Eserin cildi sağ kap, sol kap ve mıklepten oluşmakta, deri rengi ise koyu bordodur (bk. Görsel 4). Cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 3). Şemse; dar ve uzun formda dandanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır. Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenleri yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Salbeklerdeki rûmî motifleri de tepelik formunda olup $\frac{1}{2}$ simetride tasarlanmış ve yekşah aletiyle de işlenmiştir. Şemse ve salbeklerin zeminlerine sürülen yeşil renkle birlikte mülevven tekniğinde tezyin edilmiştir. Cildin cetvelleri çift sıra ince kuzu, kalın zencerek ve bir adet ince kuzudan oluşturulmuş ve 'S' çivisiyle de zencerekleri vurulmuştur. Mıklep şemsesi; $\frac{1}{2}$ simetrideki rûmî motifi ile tasarlanmış ve yekşah ile işlenmiştir. Sertab kısmı ise tepelik formunda yedi eşit parçaya bölünmüş ve ortalarına da altışar nokta ilave edilip tığları çekilmiştir.

Görsel 4. *VHD 53 eş-Şifâ bi-ta'rifî hukûki'l-Mustafâ*'nın cildi

Çizim 3. VHD 53 eş-Şifâ bi-ta'rifî hukûkî'l-Mustafâ'nın cilt şeması

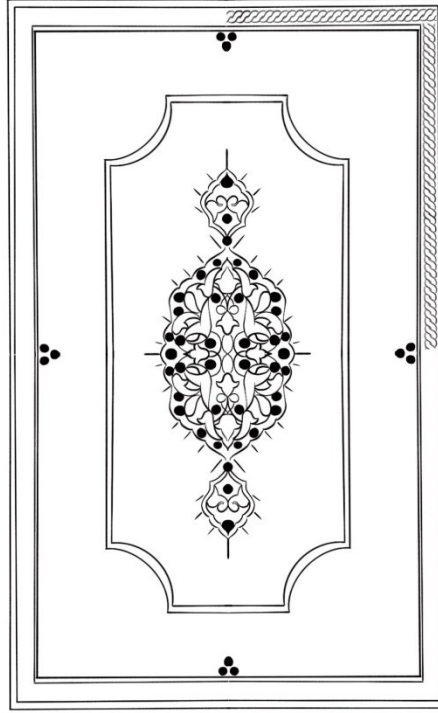
2.4. Vhd 629

Kütüphanedeki dördüncü örnek VHD 629 envanter numaralı *Zafernâme-i Feth-i Belgrad Divân-ı Münîf* adlı eserdir. Müellifi Münif el-Antakî (öl. 1156/1743-1744) olup müstensih kaydı bulunmamaktadır. Dili Türkçe olan yazma, tâlik hattı ile kaleme alınmıştır. Cildin tarihi için herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte tezyinatının XVII. ya da XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ölçüleri ise 20 cm x 13 cm'dir. Eserin cildi sağ ve sol kaptan oluşmakta, deri rengi ise koyu bordodur (bk. Görsel 5). Cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 4). Şemse; beyzî forma yakın ve dandanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır. Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenleri yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Salbeklerdeki rûmî motifleri de tepelik formunda olup $\frac{1}{2}$ simetride tasarlanmış ve yekşah aletiyle de işlenmiştir. Şemse ve salbeklerin zeminlerine sürülen siyah renkle birlikte mülevven tekniğinde bezenmiştir. Şemse ve salbeğin çevresine çift sıra olacak şekilde ince cetvel çekilmiş ve dört köşesinden içe doğru çeyrek daire şeklinde dönerek devam ettirilmiştir. Cildin sağ-sol

ve alt-üst kısımlarına üçer nokta eklenmiş, cetvelleri ise kuzu ve zencerekle oluşturulduktan sonra 'S' çivisiyle de vurulmuştur.

Görsel 5. *VHD 629 Zafernâme-i Feth-i Belgrad Divân-ı Münîf* in cildi

Çizim 4. VHD 629 *Zafername-i Feth-i Belgrad Divân-ı Münîf*'in cilt şeması

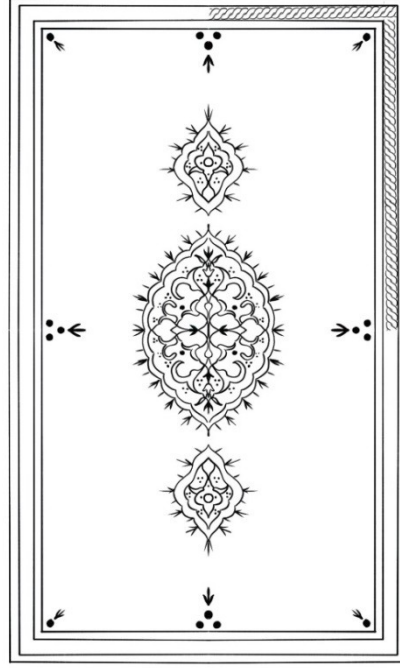
2.5. Vhd 829

Kütüphanedeki beşinci örnek VHD 829 envanter numaralı *Sefâretnâme-i Prusya* adlı eserdir. Müellifi Ahmed b. İbrahim (öl. 1700-1779) olup müstensih kaydı Ömer b. Osman b. Ömer olarak kayıtlara geçmiştir. Dili Türkçe olan yazma, nesih hattı ile kaleme alınmıştır. Cildin tarihi için herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte tezyinatının XVII. ya da XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ölçüleri ise 23 cm x 14 cm'dir. Eserin cildi sağ ve sol kaptan oluşmakta mıkleti ise uğradığı tahribattan dolayı kopmuştur (bk. Görsel 6). Deri rengi koyu bordo olan cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 5). Şemse; beyzî forma yakın ve dandanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır. Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenleri yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Salbeklerdeki rûmî motifleri tepelik formunda olup $\frac{1}{2}$ simetride tasarlanmış ve yekşah aletiyle de işlenmiştir. Şemse ve salbeklerin zeminlerine sürülen siyah renkle birlikte mülevven tekniğinde yapılmıştır. Cildin sağ-sol ve alt-üst kısımlarına üçer, köşe kısımlarına da birer altın nokta eklenmiş ve tığları

çekilmiştir. Cetvelleri ise cetvelleri ise kuzu ve zencerekle oluşturulduktan sonra ‘S’ çivisiyle de vurulmuştur.

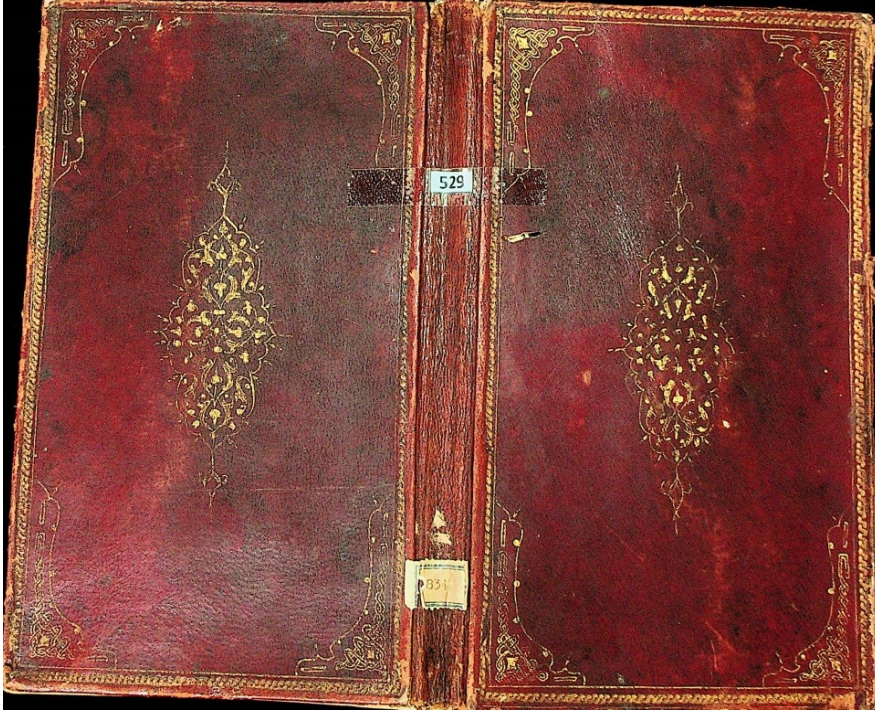
Görsel 6. *VHD 829 Sefâretnâme-i Prusya* 'nın cildi

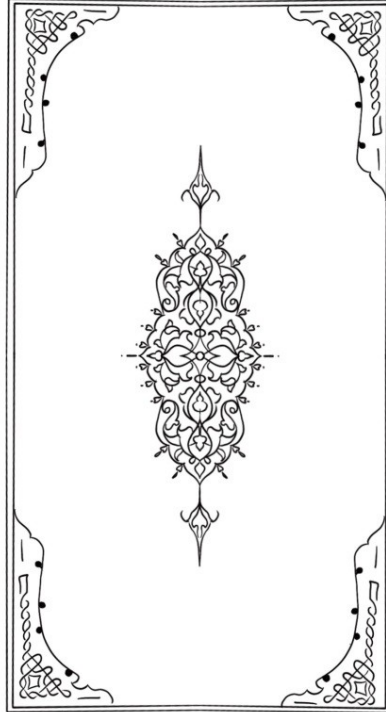
Çizim 5. VHD 829 *Sefâretnâme-i Prusya* 'nın cilt şeması

2.6. Vhd 834

Kütüphanedeki altıncı örnek VHD 834 envanter numaralı *Selîmnâme* adlı eserdir. Müellifi Kılıççızâde İshak Çelebi (öl. 943/1536) olup müstensih kaydı bulunmamaktadır. Dili Türkçe olan yazma, nesih hattı ile kaleme alınmıştır. Cildin tarihi için herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte tezyinatının XVII. ya da XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ölçüleri ise 22,5 cm x 13 cm'dir. Eserin cildi sağ ve sol kaptan oluşmakta, deri rengi ise koyu kırmızı kahvedir (bk. Görsel 7). Cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 6). Şemse; dar ve uzun formda dandanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır. Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenlerine yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Salbekler tepelik formunda ve $\frac{1}{2}$ simetride tasarlanmıştır. Köşebentler; klasik dönem ciltlerindeki örneklere benzer yapılmış, tezyinatı ise hendesî geçmelerden oluşturularak yazma tekniğinde uygulanmıştır. Cetvelleri ise kuzu, zencerek ve kuzudan meydana getirilmiş ve 'S' çivisiyle de zencerekleri vurulmuştur.

Görsel 7. VHD 834 Selimnâme'nin cildi

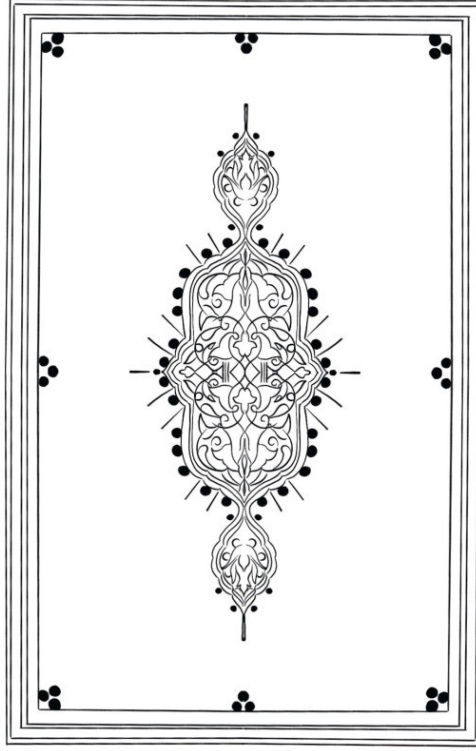
Çizim 6. VHD 834 Selimnâme'nin cilt şeması

2.7. Vhd 945

Kütüphanedeki yedinci örnek VHD 945 envanter numaralı *Şerhu tehzîbi'l-mantık* adlı eserdir. Müellifi Sadeddin Mesud bin Abdullah el- Teftâzânî (öl. 792/1390) olup müstensih kaydı bulunmamaktadır. Dili Arapça olan yazma, nesih hattı ile kaleme alınmıştır. Cildin tarihi için herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte tezyinatının XVII. ya da XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ölçüleri ise 20,5 cm x 15 cm'dir. Eserin cildi sağ kap, sol kap ve miklepten oluşmakta, deri rengi ise koyu kahvedir (bk. Görsel 8). Sağ ve sol kabın tezyinatı aynı karakterde olup miklep kısmında bezeme bulunmamaktadır. Şemse; dar ve uzun formda dendanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır (bk. Çizim 7). Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenlerine yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Salbeklerdeki rûmî motifleri tepelik formunda olup $\frac{1}{2}$ simetride tasarlanmış ve yekşah aletiyle de işlenmiştir. Köşebent kısımlarına dörder, sağ-sol ve alt-üst kısımlarına da üçer altın nokta ilave edilmiştir. Üç sıra kırmızı altın ile cetvelleri çekilip 'S' çivisiyle de zencerekleri vurulmuştur. Sertab kısmına açık kahverengi deri kaplanmış ve tek sıra ince cetvel çekilmiştir.

Görsel 8. VHD 945 *Şerhu tehzîbi'l-mantık*'ın cildi

Çizim 7. VHD 945 *Şerhu tehzîbi'l-mantık*'ın cilt şeması

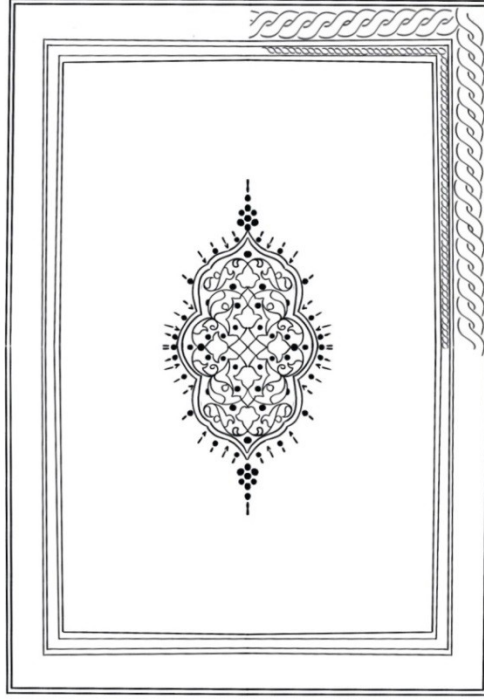
2.8. Vhd 967

Kütüphanedeki sekizinci örnek VHD 967 envanter numaralı *Hâşiye alâ şerhi metâli'i'l envâr* adlı eserdir. Müellifi Sirâceddin el-Urmevî (öl. 682/1283) olup müstensih kaydı İbrahim olarak kayıtlara geçmiştir. Dili Arapça olan yazma, tâlik hattı ile kaleme alınmıştır. Cildin tarihi için herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte tezyinatının XVII. ya da XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ölçüleri ise 18,5 cm x 13,5 cm'dir. Eserin cildi sağ ve sol kaptan oluşmakta, deri rengi ise koyu bordodur (bk. Görsel 9). Cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 8). Şemse; dar ve uzun formda dendanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır. Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenlerine yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Şemsenin zeminine sürülen siyah renkle birlikte mülevven olarak da yapılmıştır. Salbekleri ortada tek etrafına ise beşer altın nokta ilave edilerek penç şeklinde yapılarak

oluşturulmuştur. Cetvelleri ise ince ve kalın zencerekten oluşturulmuş ve ‘S’ ivisiyle de zencerekleri vurulmuştur.

Görsel 9. VHD 967 Hâşîye alâ şerhi metâli ‘i’l envâr ’ın cildi

Çizim 8. VHD 967 Hâşiye alâ şerhi metâli 'i'l envâr 'ın cilt şeması

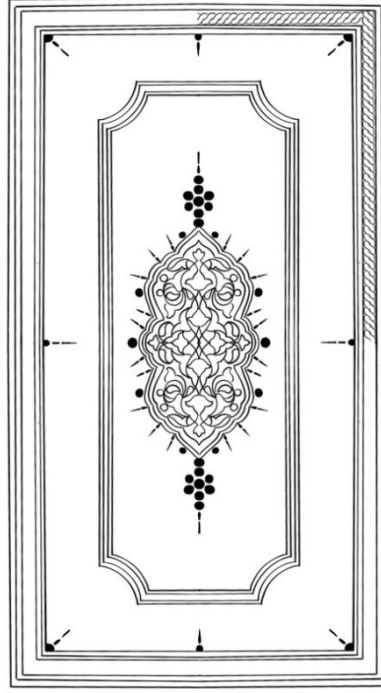
2.9. Vhd 980

Kütüphanedeki dokuzuncu örnek VHD 980 envanter numaralı *el-Ahlâku'l Adudiyye* adlı eserdir. Müellifi Abdurrahman b. Ahmed b. Abdülgaffar el-Îcî (öl. 756/1355) olup müstensih kaydı bulunmamaktadır. Dili Arapça olan yazma, tâlik hattı ile kaleme alınmıştır. Cildin tarihi için herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte tezyinatının XVII. ya da XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ölçüleri ise 23,5 cm x 13,5 cm'dir. Eserin cildi sağ ve sol kaptan oluşmakta, deri rengi ise koyu bordodur (bk. Görsel 10). Cildin tezyinatı aynı karakterdedir (bk. Çizim 9). Şemse; dar ve uzun formda dendanlı olup tezyinatı $\frac{1}{4}$ simetrideki rûmî kompozisyonundan oluşmaktadır. Yazma tekniği ile bezenen rûmî desenlerine yekşah aletiyle motiflerin yönüne uygun olacak şekilde bastırılarak hacim kazandırılmıştır. Şemsenin zeminine sürülen siyah renkle birlikte mülevven tekniği uygulanmıştır. Salbekleri ortada tek etrafına ise beşer altın nokta ilave edilerek penç şeklinde yapılmıştır. Şemse ve salbeğin çevresine ince-kalın-ince olacak şekilde cetvel çekilmiş ve dört köşesinden içe doğru çeyrek daire şeklinde dönerek devam ettirilmiştir. Cildin

sağ sol, alt üst ve dört köşelerine birer altın nokta ve tiğ eklenmiştir. Cetvelleri ise kuzu, zencerek ve kuzudan meydana getirilmiş ve ‘S’ çivisiyle de zencerekleri vurulmuştur.

Görsel 10. *VHD 980 el-Ahlâku'l Adudiyye*'nin cildi

Çizim 9. VHD 980 *el-Ahlâku'l Adudiyye*'nin cilt şeması

DEĞERLENDİRME

Katalog bölümünde incelenen 6 adet Arapça ve 3 adet Türkçe yazma eserin ciltleri yekşah tekniğinde yapılmıştır. Hatlarının sanat değeri taşımadığı ve yalnızca istinsah niyetiyle kaleme alındıkları gözlemlenmiştir. Ciltlerde keçi derisi kullanılmış ve renkleri de bordo ağırlıkta olup kahverengi ve tonları da kullanılmıştır. Ciltlerin durumu iyi vaziyettedir ve tamir görmeden günümüze sağlıklı bir şekilde gelmiştir.

VHD 829, VHD 967, VHD 1068 ve VHD 1139 envanter numaralı 4 adet cildin müstensih kaydı bulunurken VHD 53, VHD 629, VHD 834, VHD 945 ve VHD 980 envanter numaralı 5 adet cildin ise müstensih kaydı bulunmamaktadır.

VHD 53, VHD 945, VHD 967, VHD 980, VHD 1068 ve VHD 1139 envanter numaralı 6 adet cildin dili Arapça olup VHD 629, VHD 829 ve VHD 834 envanter numaralı ciltlerin ise Türkçedir.

VHD 1068 ve VHD 1139 envanter numaralı 2 adet cildin tarih bilgisi kayıtlarda geçmekteyken VHD 53, VHD 629, VHD 829, VHD 834, VHD 945, VHD 967 ve VHD

980 envanter numaralı 7 adet cildin ise tarih kaydı bulunmamaktadır. Tarih kaydı olmayan ciltlerin tezyinî özelliklerine bakıldığında XVII. ve XVIII. yüzyıl ciltleriyle benzerlik ihtiva ettikleri ortadadır. Tarih bilgisi bulunan 2 adet ciltten VHD 1139 envanter numaralı eser m.1707-1708 yılına, VHD 1068 envanter numaralı cilt ise m.1807 yılına aittir.

VHD 834 envanter numaralı cildin köşebent tasarımı geometrik geçmelerle oluşturulmuş ve katalogda tek örnek olarak yer almaktadır.

VHD 1068 envanter numaralı cildin şemse ve köşebent bezemeleri rokoko tarzındaki stilize yaprak motifleriyle meydana getirilirken; VHD 53, VHD 629, VHD 829, VHD 834, VHD 945, VHD 967, VHD 980 ve VHD 1139 envanter numaralı 8 adet cildin ise şemse bezemeleri rûmî motifinden oluşturulmuştur.

VHD 53, VHD 945, VHD 1068 ve VHD 1139 envanter numaralı 4 adet cilt; sağ kap, sol kap ve mıklepten oluşurken VHD 629, VHD 829, VHD 834, VHD 967 ve VHD 980 envanter numaralı 5 adet cilt ise yalnızca sağ ve sol kaptan oluşmaktadır.

VHD 53, VHD 834, VHD 945 ve VHD 1139 envanter numaralı 4 adet cildin şemse tasarımları ile VHD 967 ve VHD 980 envanter numaralı 2 adet cildin şemse formları kendi içlerinde aynı karakterdedir. VHD 629, VHD 829 ve VHD 1068 envanter numaralı 3 adet cildin ise şemseleri birbirlerinden farklı tasarlanmış olup katalogdaki diğer ciltlerden de ayrılmaktadır.

VHD 53, VHD 629, VHD 829, VHD 945 ve VHD 1139 envanter numaralı 5 adet cildin salbekleri $\frac{1}{2}$ simetrideki rûmî motifinden oluşurken VHD 834 envanter numaralı cildin ise salbeği tepelik formundan oluşmaktadır. VHD 967 ve VHD 980 envanter numaralı 2 adet cildin salbekleri penç şeklinde altın noktalarla yapılmıştır.

VHD 53, VHD 629, VHD 829, VHD 967, VHD 980 ve VHD 1068 envanter numaralı 6 adet cilt yekşah tekniğinin yanında mülevven olarak da uygulanmıştır.

VHD 53, VHD 1068 ve VHD 1139 envanter numaralı 3 adet cildin sertab kısımları tepelik formunda eşit kartuş paftalara ayrılmış ve içleri altın nokta ve tuğlarla bezenmiştir.

VHD 629 ve VHD 980 envanter numaralı 2 adet cildin şemse etrafında altın cetvelle çekilen dikdörtgen çerçeve kullanılmıştır.

VHD 53, VHD 629, VHD 829, VHD 834, VHD 967 ve VHD 980 envanter numaralı 6 adet cildin zencerekleri tek sıra yer alırken, VHD 945 ve VHD 1139 envanter numaralı 2 adet ciltte birden fazla zencerek kullanılmıştır.

VHD 834, VHD 945 ve VHD 1139 envanter numaralı 3 adet cildin deri rengi kahverengi iken; VHD 53, VHD 629, VHD 829, VHD 967, VHD 980 ve VHD 1068 diğer 6 adet cildin ise deri rengi bordo ve tonlarından oluşmaktadır.

VHD 53, VHD 834, VHD 945 ve VHD 1139 envanter numaralı 4 adet cildin şemse tasarımları, Tire Necip Paşa Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümündeki NP/137 envanter numaralı *Hadîs-i Erbaîn Tercümesi*'nin şemsesi, NP/256 envanter numaralı *Gunyetü'l-mütemelli fi şerhi münyeti'l-musallî*'nin şemsesi, NP/439 envanter numaralı *Hâşiye ale'l-mutavvel*'in şemsesi,¹⁸ Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki 42 YU 283 envanter numaralı *Kitâbü'l-muğrip fi tertip el-muğrip'in* şemsesi, 42 YU 668 envanter numaralı *Muhtasar el-Meânî*'nin şemsesi, 42 YU 342 envanter numaralı '*Şerhü'l işârât*'in şemsesi, 42 YU 36 envanter numaralı *Meşâriku'l-envâr min sıhah'ul-ahbâr ul-mustazviye*'nin şemsesi, 42 YU 6632 envanter numaralı *Câmiu'l-usûl*'ün şemsesi,¹⁹ Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki Hacı Selim Ağa Koleksiyonunda yer alan 42-1-2-3 envanter numaralı *Bahâriye-i Kutb-i Şâhî der İstihrâc-i Âyât-i Kelam-i İlâhî*'nin şemsesi, 375 envanter numaralı *Şerhu'l-vikâye*'nin şemsesi, 411 envanter numaralı '*e'l-Hidâye fi'l furû el-Hanefiye*'nin şemsesi, 1088 envanter numaralı *Teshilu'l-fevâid ve Tekmilu'l-mekâsid*'in şemsesi,²⁰ Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi'ndeki 05 BA 416 envanter numaralı *Fusulü'l bedâi fi usûli'l-Şerâî*'nin şemsesi,²¹ Konya Mevlana Müzesi Müzelik Eserler Bölümündeki 1169 envanter numaralı *Dibâce-i Tefsîr-i Şerîf*'in şemsesi,²² Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki MHK 5083 envanter numaralı '*Siyer-*

¹⁸ Küçük, *Tire Necip Paşa Kütüphanesindeki Necip Paşa Vakfına Ait Elyazma Eserlerin Çarkuşe, Yekşah ve Zilbahar Cilt Kapağı Özelliklerine Göre Kataloglanması*, 128, 143.

¹⁹ Yalçınkaya, *Yusuf Ağa Kütüphanesindeki 17. ve 18. Yüzyıl Deri Ciltleri*, 41, 68, 71, 108, 120.

²⁰ Mucuk, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesindeki Yekşah Ciltler*, 19, 40, 44, 76.

²¹ Karaman, *Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesindeki 17. ve 18. Yüzyıl Ciltleri*, 323.

²² Kara, *Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri*, 739.

i Nebî'nin şemsesi, MHK 1403 envanter numaralı *Fihrist-i Şehinşâhân*'ın şemsesi, Milli Kütüphanedeki A-3840 envanter numaralı cildin şemse ve salbeki,²³ Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Şarkiyat Koleksiyonunda bulunan Török Qu.28 envanter numaralı *Cem-nüme fi-fenni'l-coğrafya*'nın şemsesi ve MHK 5161 envanter numaralı *Divân*'ın şemsesi²⁴ ile aynı tezyinî unsura sahiptir.

VHD 967 ve VHD 980 envanter numaralı 2 adet cildin şemse tasarımları, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki 42 YU 599 envanter numaralı *Zâriat ilâ makârim eş-şerîat*'ın şemsesi,²⁵ Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki Hacı Selim Ağa Koleksiyonunda yer alan 234 envanter numaralı *Meşâriku'l-envâru'n Nebeviyye min sıhahil-ahbâri'l-Mustafavi*'nin şemsesi,²⁶ Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi BLK 0522 envanter numaralı *el-Fevâ'idu'z-ziyâ'iyeye fi hâlli müşkilâti'l-kâfiye*'nin şemsesi²⁷, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki MAK 104 envanter numaralı *Hâşiyeye alâ Şerhi'l-mevâkif*'in şemsesi ile aynı tezyinî unsura sahiptir.

VHD 834 envanter numaralı cildin şemse tasarımı, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndeki Hacı Selim Ağa Koleksiyonunda yer alan 1022 envanter numaralı *Hâşiyeye alâ hâşiyeti's-seyyid alel mutavvel*'in²⁸ şemsesi ile aynı tezyinî unsura sahiptir.

SONUÇ

Türk cilt sanatı tarihsel süreç içerisinde dönemin tezyinat anlayışıyla paralel bir seyir izlemiş ve kendine has tekniklerle de ayrı bir sanat kolu olmuştur. Osmanlı Devleti sınırlarını büyüttükçe tanıştığı yeni toplumlarla kültür ve sanat etkileşiminde bulunmuş ve Avrupa tesirli Türk sanatına giren barok ve rokoko motifleri, Osmanlı sanatkârları tarafından kendi üslûbuna uygun irdelenerek klasikle irtibatı kesmeden yeni bezemeleri vücuda getirmiştir.

²³ Erkan, *Osmanlı Dönemi El Yazması Deri Cilt Kitap Süsleme Örnekleri (Ankara Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu ve Etnografya Müzesi)*, 94.

²⁴ Doğru, "Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Şarkiyat Koleksiyonunda Bulunan 16. 17. ve 18. Yüzyıla Ait Üç Cilt Örneği", 232.

²⁵ Yalçınkaya, *Yusuf Ağa Kütüphanesindeki 17. ve 18. Yüzyıl Deri Ciltleri*, 128.

²⁶ Mucuk, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesindeki Yekşah Ciltler*, 36.

²⁷ Çakır, *Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri*, 194.

²⁸ Mucuk, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesindeki Yekşah Ciltler*, 68.

İncelenen ciltlerin tezyinatına bakıldığında öncelikle yazma olmaları ve aynı zamanda da şemse, köşebent ve salbek tasarımları XVII. ve XVIII. yüzyıl ciltlerindeki bezemelerle aynı karakteri göstermektedir. Ciltlerde sıklıkla bordo rengi tercih edilmiş, kahverengi ve tonları klasik dönem ciltlerindeki gibi çokça kullanılmamıştır. Motifler ile zeminin farklı renklerde yapılmalarıyla da mülevven etki öne çıkarılmıştır. Dokuz adet yekşah ciltten iki tanesinin tarih kaydı mevcut iken yedi adedinin ise tarih bilgisi bulunmamaktadır. Cilt sanatı araştırmalarında karşılaşılan temel zorluklardan biri de cildinin bağlı olduğu kitap ile aynı dönemi yansıtmamasıdır. Çünkü kitabın kolaylıkla değişebilen parçası cildi olduğundan ve zaman içerisinde de uğrayacağı tahribattan en çok etkilenen kısım olmasından dolayı kitap ile cildinin farklı zamanlara ait oldukları örneklerle karşılaşılmaktadır. Bu problemlerin önüne geçilebilmesi için tezyinatına bakılarak değerlendirilmesi dönem saptaması açısından araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır.

Yekşah ciltlerin uygulanabilmesi için yazma tekniği ile nakşedilmiş motiflere ihtiyaç duyduğu ortadadır. Çalışmamız sonucu Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki 3276 adet ciltten dokuz adedinin yekşah tekniğinde üretildiği tespit edilmiş ve ciltler; diğer müze, kütüphane ve koleksiyonlardaki örneklerle de karşılaştırılmıştır. Cilt sanatı araştırmalarında yekşah ciltler hakkında ayrıntılı bilgiye rastlanmaması ve örneklerinin de az oluşu araştırmalarımızı bu konuya sevk etmiştir. Kütüphanede Türk cilt sanatının her dönemine ait örnekler mevcut olup gerek ciltlerinin gerekse de muhteviyatlarının tetkik edilmesi bilim ve sanat dünyamıza olumlu katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akgül, Serap. *Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesinde Bulunan 18. Yüzyıla Ait Cilt Sanatı Örnekleri*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Atasoy, Nurhan. “Barok”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/81-83. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Aritan, Ahmet Saim. “Türk Cild Sanatı”. *Türk Kitap Medeniyeti*. ed. Alper Çeker. 60-97. İstanbul: Kültür A.Ş., 2009.
- Binark, İsmet. “Tezhip Sanatı ve Kitapçılık Tarihimizde Fatih Devri Tezhipleri”. *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü*. 75 (Ocak 1969), 220-233.
- Çakır, Beyza. *Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çakmak, Yasin. “Manisa Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Yekşah Ciltler”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (Temmuz 2021), 300-324.
- Çelik, Ali. “Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Temel İslâm Bilimleri İle İlgili Bazı Yazma Eserler”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2000), 15-26.
- Çetin, Atilla. “Mehmed Emin Vahîd Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/468-469. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Doğru, Mesude Hülya. “Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Şarkiyat Koleksiyonunda Bulunan 16. 17. ve 18. Yüzyıla Ait Üç Cilt Örneği”. *14. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri*. ed. Osman Kunduracı – Ahmet Aytaç. 231-235. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Duran, Gülnur. “Kara Memi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/362-363. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Eğilmez, Mustafa. “Tarihi Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahit Paşa”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (2001), 553-562.
- Erkan, Meral. *Osmanlı Dönemi El Yazması Deri Cilt Kitap Süsleme Örnekleri (Ankara Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu ve Etnografya Müzesi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Erünsal, İsmail. E. “Vahîd Paşa Kütüphanesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/437-438. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Erünsal, İsmail E. *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Basım, 2015.

- Güler, Semra. “Kütahya Ulu Cami’nin Hüsn-i Hat Yazıları”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 68 (Nisan 2021), 271-291.
- Hepworth, Paul. “The Yekşah Binding: Problems in a Name”. *Uluslararası Cilt Sanatı Buluşması Sempozyumu–Tebliğler*. ed. Ali Rıza Özcan. İstanbul: Lale Yayıncılık, 2013.
- Kara, Hacer. *Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Karaman, Gülçin. *Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesindeki 17. ve 18. Yüzyıl Ciltleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Küçük, Mehmet. *Tire Necip Paşa Kütüphanesindeki Necip Paşa Vakfına Ait Elyazma Eserlerin Çarkuşe, Yekşah ve Zilbahar Cilt Kapağı Özelliklerine Göre Kataloglanması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Mucuk, Nil. *Hacı Selim Ağa Kütüphanesindeki Yekşah Ciltler*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Özgörüş, Nurçin. *Sakıp Sabancı Müzesi Murakkalarında Cilt Sanatı*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Turan, Selami – Gürbüz, Fuat. “Mehmed Emin Vahid Paşa’nın Minhâcü’r-Rumât Adlı Eseri”. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Temmuz, 2019), 61-62.
- TDVİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. “Vahîd Paşa Kütüphanesi”. Erişim 13.09.2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vahid-pasa-kutuphanesi>
- Uzunçarşılıoğlu, İsmail H. *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1932.
- Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi, “Tarihçe”. Erişim 16 Eylül 2020. <http://kutahya.kutuphane.gov.tr/TR-69876/iletisim.html>
- Yalçınkaya, Tuğba. *Yusuf Ağa Kütüphanesindeki 17. ve 18. Yüzyıl Deri Ciltleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006